

Válečná nemocnice Olomouc a vojenský hřbitov Olomouc-Černovír

Autoři: Jaroslav Hudský a Radim Kapavík

Vojenská nemocnice byla v Olomouci založena už během budování bastionové pevnosti okolo města v roce 1742 a je tak nejstarší dodnes fungující vojenskou nemocnicí v České republice. Nejdříve sídlila v městském špitálu sv. Ducha na Předhradí (dnes muzeum umění), od roku 1785 v samostatném objektu (bývalý jezuitský konvikt). V lednu 1802 se přemístila do rozlehlého barokního areálu bývalé premonstrátské kanonie na Klášterní Hradisko. V tomto objektu sídlí dodnes.

Před první světovou válkou bylo na území Rakouska-Uherska celkem 27 posádkových nemocnic*. V rámci tohoto systému byla olomoucká vojenská nemocnice zařazena jako Posádková nemocnice č. 6. V roce 1910 byla navíc v Olomouci kromě ní vybudována Zeměbranecká nemocnice v Pasteurově ulici (po válce byla sloučena s Klášterním Hradiskem a dnes v ní sídlí chirurgické oddělení olomoucké vojenské nemocnice).

Po vyhlášení mobilizace byly podle mobilizačního plánu kapacity vojenských nemocnic ve městě navýšeny na válečný stav: Posádková nemocnice z 470 na 1 000 lůžek; Zeměbranecká nemocnice z 63 na 100 lůžek; navíc byla do 20 dnů po mobilizaci nově zřízena Záložní nemocnice v Jezuitských a Konviktských kasárnách s kapacitou 800 lůžek. Velice brzo se však ukázalo, že přílivu raněných a nemocných z bojů masových armád moderní doby tyto kapacity zdaleka nestačí. Bylo proto zpočátku narychlo a improvizovaně, později plánovitě přistoupeno k jejich rozšiřování.

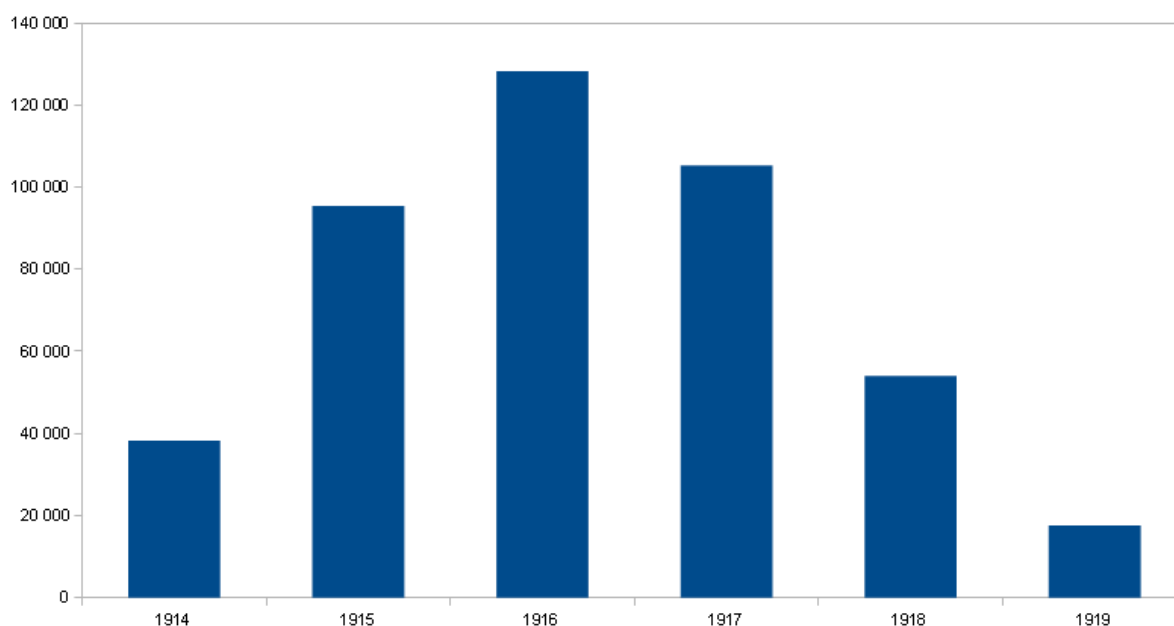
Hned v září, v době přílivu prvních velkých vln raněných a nemocných především z východního (ruského) bojiště, byla zřízena Nouzová nemocnice v Rainerových kasárnách o

* Další posádkové nemocnice na území pozdějšího Československa se nacházely v Terezíně, Praze, Josefově, Brně, Bratislavě, Komárně a Košicích

330 lůžkách, nemocnice Červeného kříže v budově Německého gymnázia o 50 lůžkách a Nouzová nemocnice v Salesiánu o 50 lůžkách, jejíž kapacita se ovšem později navýšila až na 400 lůžek. Dalších několik set lůžek poskytl menší špitály zřízené v kláštrech, školách, sokolovně, ale i na olomouckém nádraží a jinde. Navyšoval se i počet lůžek v Zeměbranecké nemocnici, který nakonec z původních 100 vzrostl až na 800.

Přesto bylo zřejmé, že ani toto množství válečné, která rozhodně neměla brzy skončit, nebude stačit. Proto se už v říjnu začalo s urychlenou výstavbou dvou barákových nemocnic za městem, na vojenském cvičišti na Novém Světě. Epidemická záložní nemocnice poskytovala celkem 2 500 lůžek výhradně pro infekční nemoci a první pacienti do ní dorazili již před koncem roku. Baráková záložní nemocnice (označená jako Záložní nemocnice č. 2) s kapacitou 2 100 lůžek přijala první pacienty na jaře 1915.

Od tohoto okamžiku byly konečně kapacity vojenského zdravotnictví v Olomouci schopny dostát požadavkům tragické doby a na jaře 1915 mohly být proto zrušeny některé malé nouzové nemocnice zřizované od září 1914 ve školách a kláštrech ve městě. Barákové nemocnice byly i z hygienického hlediska mnohem vhodnější než prostory uvnitř města – skládaly se z desítek vytápěných baráků umístěných mimo obydlené území, k epidemické záložní nemocnici byla dokonce zřízena zvláštní železniční vlečka, aby nemocní vůbec nepřišli do styku s civilním obyvatelstvem.

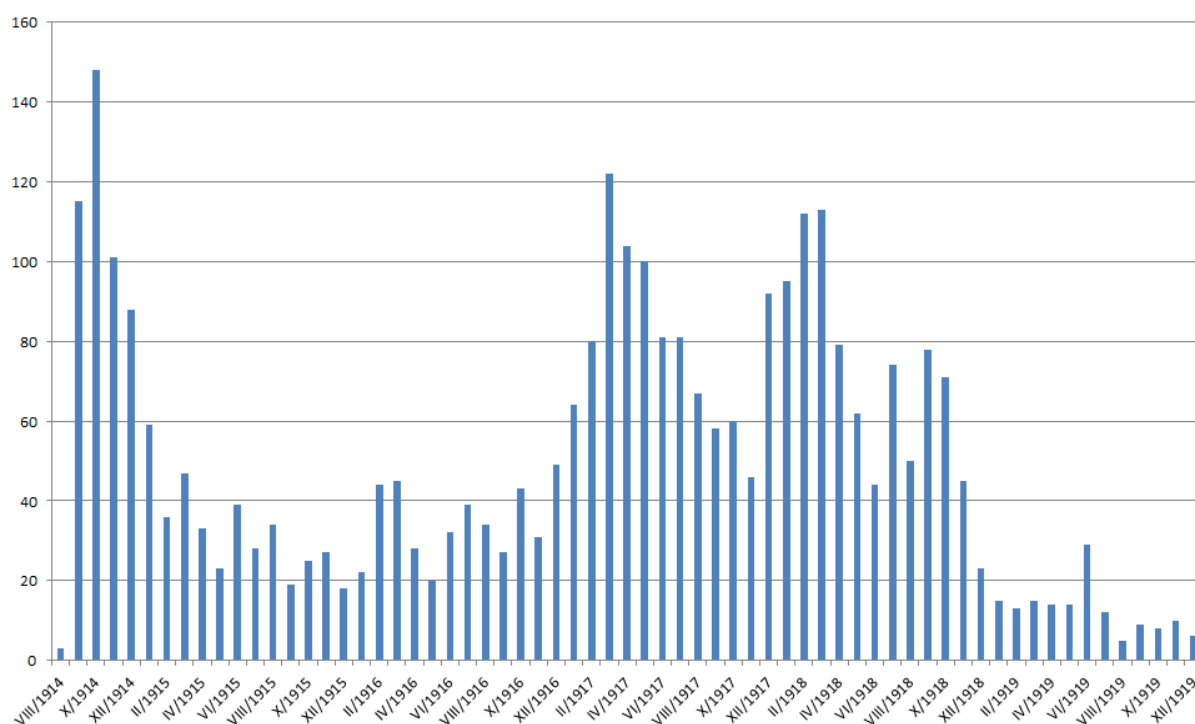

Olomouckými nemocnicemi prošlo během celé války (do konce roku 1919, kdy byl válečný stav oficiálně ukončen) na 500 000 pacientů (následující přehled nezahrnuje všechny menší špitály, pro něž nejsou počty léčených k dispozici):

Nemocnice	Pacientů	Zemřelých
Zeměbranecká nemocnice	122 668	218 (0,18%)
Posádková nemocnice č. 6	95 045	417 (0,44%)
Záložní nemocnice č. 1	88 412	71 (0,08%)
Epidemická záložní nemocnice	55 952	1 532 (2,74%)
Záložní nemocnice č. 2	54 655	332 (0,61%)
Rainerova kasárna	10 372	22 (0,21%)

Salesianum	8 051	12 (0,15%)
Tabulový vrch	1 968	47 (2,39%)
Německé gymnázium	1 891	5 (0,26%)
CELKEM	439 014	2 656 (0,60%)

Z počtu zemřelých je zřejmé, že dostal-li se zraněný či nemocný voják do nemocnice hluboko v zázemí, jakou Olomouc byla, měl už velmi velkou šanci, že útrapy války (aspoň pro tentokrát) přežije – většina mrtvých v této válce připadala přímo na bojiště a na obvaziště a polní nemocnice v pásmu těsně za ním. Dále je jasně vidět, že většinu obětí, které důsledkům války podlely v zázemí, si vyžádaly epidemické nemoci – jednoznačně nejvyšší (téměř tříprocentní) úmrtnost vykazovala Epidemická záložní nemocnice a společně s ní Nouzová nemocnice na Tabulovém vrchu, kam byli epidemickými chorobami trpící pacienti soustředěni před jejím zbudováním.

Rozložení počtu úmrtí ve vojenské nemocnici Olomouc neodpovídá intenzitě válečných událostí na frontách, ale řídí se vlastní dynamikou. První vrchol připadá na první měsíce války a je pravděpodobně důsledkem neočekávaného návalu pacientů, nezkušenosti a nepřipravenosti na něj. Pak se situaci podařilo zdá se v mezích možností zvládnout, a další zvýšení počtu úmrtí lze pozorovat až v letech 1917–1918. To je nutno pravděpodobně připsat vyčerpání Rakouska-Uherska v posledním období války, a to jak lidskému, tak materiálnímu. Krom toho jsou patrné pravidelné nárůsty počtu úmrtí v zimním období.

Naprostá většina zemřelých z olomouckých vojenských nemocnic byla pohřbena na vojenský hřbitov v Černovíru, který je největším vojenským hřbitovem z první světové války na Moravě.

Vojenský hřbitov Černovír vznikl roku 1869 v prostoru vedle staršího hřbitova civilního a sloužil v období míru jako posádkový hřbitov. Od srpna 1914 do konce roku 1919 zde bylo pohřbeno 3 218* vojáků zemřelých na následky zranění či nemoci ve zdejších nemocnicích. Z nich 214 bylo později exhumováno a přeneseno na jiná místa – vojáci a zajatci z území Jugoslávie do mauzolea v Schillerových (dnes Bezručových) sadech, Židé na centrální hřbitov v Olomouci-Neředíně, krom toho docházelo k ojedinělým individuálním převozům ostatků.

Z počtu pohřbených podle jednotlivých historických zemí je patrné, že nemocní a ranění byli odsouváni v rámci možností do nemocnic ve své domovské oblasti (olomoucká posádková nemocnice podléhala velitelství I. sboru v Krakowě):

Země	Počet pohřbených
Halič	953
Morava	531
Rusko	305
Čechy	286
Uhry	260
Bukovina	141
Slezsko	101
Dolní Rakousy	94
Itálie	59
Bosna	46
Tyroly	44
Štýrsko	39
Horní Rakousy	30
Turecko	30
Korutany	24
...	...

Hřbitov byl po válce dále používán jako posádkový hřbitov v období první československé republiky, na konci druhé světové války zde byli pohřbeni padlí němečtí i sověšší vojáci (později ovšem převezeni do Neředína) a vojenské pohřby zde probíhaly až do konce 40. let (výjimečně – pohřby rodinných příslušníků – až do let 80ých).

* Číslo zahrnuje krom 2 656 zemřelých obsažených ve výše uvedeném přehledu i zemřelé z tam neuvedených menších nemocnic a zemřelé, kteří nejsou zařazeni do výkazu žádné z nich, neboť zemřeli mimo nemocnice, během transportu apod.

Do roku 1951 byl hřbitov spravován a vzorně udržován Posádkovou nemocnicí. Poté se dostává do péče Městského národního výboru a postupně zarůstá, kříže a náhrobky podléhají zubu času. Vrcholem tohoto procesu je pak „rekonstrukce“ hřbitova v letech 1981–1984, při níž byly odstraněny kříže, srovnána hrobová pole, na ploše hřbitova vybetonovány nové chodníky...

Až v současné době se po letech chátrání dočkala tato významná památka díky dotacím Ministerstva obrany ČR a Österreichisches Schwarzes Kreuz částečné rekonstrukce, kterou však brzdí a komplikuje nezájem ze strany města jakožto realizátora celé akce. Slíbený termín dokončení je rok 2014.

(text je výtahem z knihy „Klášteří Hradisko 1914-1918: Střípky z historie c. a k. vojenské nemocnice, jejích poboček a ostatních nemocnic a lazaretů v Olomouci během Velké války“, kterou vydalo občanské sdružení Signum belli 1914 (<http://1914.valka.cz>), u něhož je také možné si knihu objednat).